
Humboldtův rok – výzva pro budoucnost univerzity

Humboldtův rok – výzva pro budoucnost univerzity

Když se přesně před dvěma sty lety objevila práce Wilhelm von Humboldta zaměřená na vztah pruského státu a univerzit, tento poměrně útlý spisek nečekaně založil tradici moderního pojetí univerzit.

Tradici přirozeného spojení vědy a výuky, tradici univerzity zcela přirozeně podporované státem, tradici univerzity zároveň svobodné. Proměnila se tak postupně původní primární spjatost univerzitního prostředí s církví a roli jednoznačného garanta začal přebírat stát. Při pohledu na tehdejší pruský stát můžeme přitom již tehdy hovořit o vysoké míře státního pragmatismu, který ostatně vedl i Humboldta k jasné definici role univerzity. Možná pracoval tehdy mnohem pravděpodobněji na zakázku státu nežli univerzit, a přece – při srovnání s pragmatismem dnešního dne byl tehdejší pragmatismus přece jen o něco obohacen – a totiž o důvěru či chcete-li respekt. Důvěru ve vzdělání a vzdělance, respekt k univerzitám a jejich svobodě. Že nejde o samozřejmý přístup, poznalo univerzitní prostředí nejvýrazněji ve 20. století, v prakticky permanentní snaze o uchvácení svobody, ať již myšlenkové či institucionální. Po roce 1990 by se nám mohlo zdát, že jsme vstoupili do prostředí, ve kterém tato bezprecedentní uzurpace zůstane věcí minulosti. Realita všedního dne je však v posledních letech přesně opačná.

Slovy polského sociologa Zygmunda Baumanna žijeme v poslední dekádě v tekutých časech věku nejistoty. Zpochybnění čehokoliv kdysi snad stabilního je denně na pořadu debat ve veřejném prostoru, hledání opory ve zjednodušených řešeních je pak důsledkem této nejistoty.

Univerzity jsou pak bohužel součástí tohoto procesu zpochybňování, v přímém závěsu pak se snahami některých jurodivých reformátorů, kteří chtějí, snad po vzoru Humboldta, vetknout svůj podpis do kroniky dějin. Univerzity, jako možná poslední skutečně svobodné instituce, nezávislé na každodenních spodních proudch věku nejistoty. Univerzity, jako symbolické hory vědění, které vršily generace předků, místa vysokých nároků na kritické myšlení, místa odmítání jednoduchých všeléků na nemoci společnosti, místa svobody. Univerzity, jako někdejší hory vědění, ze kterých se ovšem aktuálně stávají spíše ostrovy během probíhající potopy plíživé nevzdělanosti. A i těmto ostrovům hrozí postupné zatopení ve jménu pragmatismu a chimérických teorií přímé průmyslové efektivity.

Rakouský filosof Konrad Paul Liessmann, který v tomto roce v rámci Humboldtova roku vystoupil na půdě Univerzity Karlovy, velmi otevřeně napsal: „**Fakt, že už nikdo nedokáže říct, v čem dnes spočívá vzdělání nebo všeobecná vzdělanost, není žádným subjektivním nedostatkem, nýbrž důsledkem myšlení, které vzdělání redukuje na profesní vyučení a vědění degraduje na vypočitatelný ukazatel humánního kapitálu.**“ Jeho známá esej „Teorie nevzdělanosti“ tak konstatovala něco, co všichni sice aktuálně v poslední době pociťujeme, doposud jsme však nebyli schopni takto explicitně definovat.

Liessmannova kritická slova přitom patří především roli a činům státu. A jaký je vlastně v posledních letech náš stát? V letech nedávno minulých byl především až možná příliš horlivým evropským žákem, který se i za cenu snižování kvality snažil naplnit vysoká procenta podílu vysokoškoláků v populaci. Nyní se počíná divit, že záplava vysokoškoláků postrádá potřebnou kvalitu. Náš stát byl, věren snad rakousko-uherské úřednické tradici, mechanickým vykonavatelem boloňských idejí. Mechanickým proto, že si přepsal ideu mobility do schematické tabulky strukturovaného studia, nehledě napravo ani navlevo, natož dovnitř konkrétních oborů, jejich potřeb a také na následky tohoto svého snažení.

Po kvantitativním furore jsme se před přibližně čtyřmi lety dostali do reformní fáze směrem k nalezení oné profesní role vysokého školství. A jak jinak dosíci ekonomické prosperity, nežli tím, že se omezí svoboda univerzit a stát jim jako správný sociální inženýr nadiktuje, koho bude univerzitní půda pro jeho potřeby vyrábět. Bez respektu, vědomí nezastupitelnosti univerzit, bez prostého pochopení role univerzity. Člověku by se až zachtělo s lítostí se ohlédnout za pruským státem na počátku 19. století...

V této chvíli snad ani nebudu komentovat aktuální kroky reformy vysokého školství reprezentované několika nespojitými aktivitami. Naposled jsme pak v posledních dnech a týdnech svědky výstavby reformy terciárního vzdělávání jakoby od komína neexistující střechy na neexistujícím domě, to když se jako jediné vysokoškolské téma budoucího vedení státu objevilo školné. Jak daleko ještě musí zajít pragmatické diletantství, aby definitivně zmizel charakter univerzit?

Univerzita Karlova v Praze, naše univerzita, je místem, které si v sobě nese bezesporu sílu kontinuity, sílu těžkých zápasů o zachování svobody, sílu osobností, kterými se lze inspirovat. Aktuální zápasy před nás ovšem kladou otázky nejen po naší tradici, minulosti a zakotvení, spíše naopak. Otázky po naší schopnosti reagovat, onu sílu jednoznačně projevit a směřovat s jasnou vizí do budoucna. Otázky, které ani nám samým nemusí být vždy příjemné.

Do jaké míry jsme skutečně jednou univerzitou a do jaké míry jen dlouholetým zastřešením sedmnácti fakult, sedmnácti samostatných světů? Do jaké míry dokážeme v posledních letech skutečně prosazovat názory a zájmy univerzity ve

složitém světě politiky a veřejného prostoru? Do jaké míry si zasloužíme onu přirozenou důvěru kladenou v nás stále jako na reprezentanty poznání, vědění a snad i moudrosti? A nakonec, do jaké míry jsme v čele českých univerzit zásluhou naší tvrdé práce a do jaké míry je v některých oblastech tato naše pozice vzešlá spíše z podstaty a síly oné kontinuity? Nechci klást tyto otázky v nějaké provokativní či flagelantské samoúčelnosti, jsme v těžkém období, kdy jsem si jist, že podobné otázky si průběžně musíme klást všichni a stejně tak jsem si jist, že si na ně dokážeme upřímně a především společně odpovídat. V přeneseném slova smyslu je dle mého názoru Univerzita Karlova v Praze konkrétní osobností ve veřejném prostoru. Aby dostála Humboldtovskému ideálu i aktuálním výzvám musí být osobností výraznou a zcela mimořádnou. Navíc, abych parafrázoval výrok Gilberta Chestertona z roku 1905 – se silou osobnosti se nese nejen prosazování zájmů a představ, ale především odpovědnost. Pociťovaná absence odpovědnosti je v naší společnosti důsledkem právě absence osobností. Přes všechny zápasy jsme tak zároveň i my spoluzodpovědní za stav a podobu naší společnosti – naše autonomie a svoboda musí být předpokladem pro silnou veřejnou roli, nikoliv pro uzavírání se do vlastních vnitřních témat a problémů.

Na samotný závěr si dovoluji ještě jeden zcela nepraktický citát, tentokrát z díla profesora naší alma mater, významného bohemisty Alexandra Sticha. Jde o krátký apel z jeho zamyšlení nad naší společenskou rolí, kdy bychom slov uprostřed všednodenních starostí neměli zapomínat, že - „...**zde totiž běží o duchovní zdraví, jas a sílu, která plyne z kulturní kontinuity**“.

Děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy PhDr. Michal Stehlík, PhD., 30. 6. 2010